

Talabalarda ijtimoiy faollikni shakllantirishda loyihaviy ta'lim texnologiyalarining o'rni: Taraqqiyot strategiyasi vazifalari kontekstida

Xursanova Mohigul
Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya

Maqolada talabalarda ijtimoiy faollikni shakllantirishning pedagogik asoslari, loyihaviy ta'lim texnologiyalarining mazmuni va afzalliklari tahlil qilinadi. "Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi"da belgilangan yoshlarni ijtimoiy hayotga faol jalb etish, ta'lim sifatini oshirish va mustaqil fikrlovchi shaxsni tarbiyalash vazifalari asosida loyihaviy ta'limning imkoniyatlari yoritiladi. Muallif talabalarda ijtimoiy faollikni rivojlantirishga xizmat qiluvchi loyiha turlari va ularni amalga oshirish bosqichlarini tavsiya etadi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy faollik, loyihaviy ta'lim, talaba, kompetensiya, hamkorlik, Taraqqiyot strategiyasi, pedagogik texnologiya.

Kirish

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimi oldiga nafaqat chuqur bilimga ega, balki jamiyat hayotida faol ishtirok etadigan, mas'uliyatni his qiladigan va tashabbus ko'rsata oladigan mutaxassislarni tayyorlash vazifasi qo'yilmoqda. Prezidentning 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan Taraqqiyot strategiyasida inson qadrini ulug'lash, ta'lim va fan sohasini rivojlantirish, yoshlarning salohiyatini ro'yobga chiqarish ustuvor yo'nalishlar sifatida belgilangan [1¹. Bu vazifalarni amalga oshirishda talabalarning ijtimoiy faolligi muhim omil hisoblanadi.

An'anaviy ta'lim ko'proq tayyor bilimni yetkazishga qaratilgani sababli talabaning mustaqil izlanish, jamoada ishlash va ijtimoiy muammolarga yechim topish ko'nikmalari yetarli darajada shakllanmasligi mumkin. Shu nuqtai nazardan, loyihaviy ta'lim texnologiyalari talabani o'quv jarayonining faol sub'ektiga aylantiradigan samarali yondashuv sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi - talabalarda ijtimoiy faollikni shakllantirishda loyihaviy ta'lim texnologiyalarining imkoniyatlarini nazariy jihatdan asoslash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: ijtimoiy faollik tushunchasi va tarkibini aniqlash; loyihaviy ta'limning nazariy asoslarini tahlil qilish; loyiha turlari va bosqichlarini tizimlashtirish; faoliyatni baholash mezonlarini taklif etish.

Tadqiqotda ilmiy-pedagogik adabiyotlar va me'yoriy hujjatlarni tahlil qilish, tizimlashtirish, umumlashtirish hamda qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi.

¹ Farmonda ta'lim, fan va yoshlar siyosatiga oid ustuvor maqsadlar belgilangan; maqolada ular talabalarning ijtimoiy faolligi nuqtai nazaridan talqin qilindi.

Asosiy qism

1. Ijtimoiy faollik tushunchasi va uning tarkibi

Ijtimoiy faollik - shaxsning jamiyat hayotida ongli, maqsadli va tashabbuskorlik bilan ishtirok etishga tayyorligi hamda ushbu tayyorlikning amaliy faoliyatda namoyon bo'lishidir. Talaba ijtimoiy faolligining tarkibiy qismlari quyidagilardir:

- **motivatsion komponent** - jamiyat va guruh hayotiga qiziqish, ijtimoiy maqsadlar bilan o'z maqsadini uyg'unlashtirish;
- **bilim komponenti** - ijtimoiy muammolar, huquq va majburiyatlar haqidagi tushunchalar;
- **faoliyat komponenti** - tashabbus, tashkilotchilik, jamoada ishlash ko'nikmalari;
- **refleksiv komponent** - o'z faoliyatini baholash va xulosa chiqara olish.

Pedagogikada ijtimoiy faollik odatda uch darajada namoyon bo'ladi: reproduktiv (topshiriqni ko'rsatma asosida bajarish), izlanuvchan (mustaqil ma'lumot to'plash, taklif kiritish) va ijodiy (yangi g'oya ilgari surish va uni amalga oshirish). Loyihaviy ta'lim talabani izchil ravishda quyi darajadan ijodiy darajaga olib chiqishga imkon beradi, chunki har bir bosqichda unga tobora ko'proq mustaqillik va mas'uliyat yuklanadi.

2. Loyihaviy ta'limning nazariy asoslari

Loyihalar metodining nazariy ildizlari J. Dyui ning "tajriba orqali o'qish" g'oyasiga borib taqaladi²: u ta'limni hayotdan ajratmaslik, o'quvchining faol amaliy faoliyati orqali bilim egallashi lozimligini ta'kidlagan [2]. V. Kilpatrik loyiha metodini maqsadli, o'quvchi o'zi tanlagan faoliyat sifatida ta'riflagan va uni ta'lim jarayoniga tatbiq etishni asoslagan [3]. L. S. Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasiga ko'ra, bilimlar o'zaro hamkorlik va muloqot jarayonida shakllanadi, bu esa loyiha ishining jamoaviy tabiatiga mos keladi [4].

Xorijiy tadqiqotlar loyihaviy ta'lim talabalarning motivatsiyasi, mustaqil o'rganish va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishini ko'rsatadi [5], [6]³.

O'zbekistonda loyihaviy yondashuvni qo'llash uchun huquqiy asos ham mavjud. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun ta'lim sifatini oshirish va shaxsni har tomonlama rivojlantirishni, "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonun esa yoshlarning ijtimoiy hayotdagi faol ishtirokini qo'llab-quvvatlashni nazarda tutadi [7], [8]. Bu hujjatlar talabalarning loyiha faoliyatini tashkil etishda tayanch bo'lib xizmat qiladi.

3. Loyihaviy ta'lim texnologiyalarining ijtimoiy faollikni shakllantirishdagi o'rni

Loyihaviy ta'limning quyidagi xususiyatlari talabalarda ijtimoiy faollikni oshirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi:

1. **Hayotiylik.** Loyiha mavzulari real ijtimoiy muammolardan (ekologiya,

² Dyui ta'limni hayotdan ajratmaslik, bilim faoliyat jarayonida egallanishi ("learning by doing") g'oyasini ilgari surgan.

³ J. Tomas sharhida loyihaviy ta'limning besh mezonini ajratilgan: markaziylik, yo'naltiruvchi savol, konstruktiv izlanish, mustaqillik va hayotiylik.

yoshlar bandligi, volontyorlik, mahalla hayoti, raqamli savodxonlik) tanlanadi, bu esa talabada javobgarlik hissini uyg'otadi.

2. **Tashabbuskorlik.** Talaba mavzu, usul va natijani rejalashtirishda ishtirok etadi, bu uning mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmasini mustahkamlaydi.

3. **Hamkorlik.** Guruhda ishlash jarayonida rollar taqsimlanadi, muloqot madaniyati va o'zaro hurmat shakllanadi.

4. **Ijtimoiy hamkorlik.** Loyiha doirasida mahalla, nodavlat tashkilotlar, korxonalar bilan aloqa o'rnatiladi, bu talabani jamiyat bilan bog'laydi.

5. **Natijaviylik.** Loyiha aniq mahsulot (taqdimot, tadbir, platforma, tavsiyalar to'plami) bilan yakunlanadi, bu muvaffaqiyat tuyg'usini beradi.

Ushbu xususiyatlar o'zaro bog'liq: talaba real muammo ustida ishlaganda (hayotiylik) javobgarlikni o'z zimmasiga olishga to'g'ri keladi, jamoada ishlash (hamkorlik) esa muloqot va yetakchilik ko'nikmalarini shakllantiradi. Natijani jamoatchilik oldida taqdim etish (natijaviylik) talabani o'zini jamiyatning foydali a'zosi sifatida his etishga olib keladi.

4. Loyiha turlari va amalga oshirish bosqichlari

Talabalar ijtimoiy faolligini rivojlantirishda quyidagi loyiha turlaridan foydalanish samarali:

- **ijtimoiy loyihalar** (volontyorlik, xayriya, atrof-muhitni muhofaza qilish);
- **tadqiqot loyihalari** (so'rovnoma, ijtimoiy muammolarni o'rganish);
- **axborot loyihalari** (media, raqamli kontent, targ'ibot kampaniyalari);
- **ijodiy loyihalar** (tadbirlar, festivallar, tanlovlar).

Loyihani amalga oshirish odatda quyidagi bosqichlardan iborat: (1) muammoni aniqlash va mavzuni tanlash; (2) maqsad va vazifalarni belgilash; (3) rejalashtirish va rollarni taqsimlash; (4) amalga oshirish; (5) natijani taqdim etish;

(6) refleksiya va baholash⁴.

Masalan, "Yashil kampus" loyihasida talabalar guruhi universitet hududidagi chiqindilarni saralash tizimini o'rganadi, so'rovnoma o'tkazadi, takliflar tayyorlab ma'muriyatga taqdim etadi va targ'ibot tadbirini tashkil etadi. Bu jarayonda har bir talaba tadqiqotchi, tashkilotchi yoki targ'ibotchi rolini bajaradi.

5. Loyiha faoliyatini baholash mezonlari

Loyiha natijalarini obyektiv baholash talabalarning faolligini rag'batlantiradi.

Quyidagi mezonlar tavsiya etiladi:

Mezon	Ko'rsatkich	Maksimal ball
Tashabbuskorlik	Mavzu va g'oyani mustaqil taklif etishi	20
Hamkorlik	Jamoadagi roli, muloqot madaniyati	20
Ijtimoiy ahamiyat	Natijaning jamiyat uchun foydasi	20
Natijaviylik	Mahsulot sifati va taqdimoti	20
Refleksiya	O'z faoliyatini tahlil qila olishi	20

⁴ Kilpatrick loyiha metodining asosiy bosqichlarini maqsad qo'yish, rejalashtirish, bajarish va baholash deb ko'rsatgan; bu maqolada taklif etilgan bosqichlarning oxirigisi - refleksiya bilan mos keladi

6. **Pedagogik shart-sharoitlar**

Loyihaviy ta'lim samaradorligini oshirish uchun quyidagilar zarur: o'qituvchining maslahatchi (tyutor) rolini egallashi; talabalarning raqamli vositalardan foydalanishi; loyiha natijalarini baholash mezonlarini oldindan ishlab chiqish; real ijtimoiy hamkorlar bilan aloqa o'rnatish; talabalarning ishtirokini rag'batlantirish tizimi.

7. **Taraqqiyot strategiyasi doirasidagi vazifalar va mavzuning dolzarbligi**

Taraqqiyot strategiyasi yettita ustuvor yo'nalishdan iborat bo'lib, ularda qariyb 100 ta maqsad belgilangan [9], [10]. Ta'lim sifatini oshirish vazifalari doirasida yoshlarni oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasini 2026-yilgacha 50 foizga yetkazish ko'zda tutilgan; matbuot ma'lumotlariga ko'ra, bu ko'rsatkich 2016–2021-yillarda 9 foizdan 28 foizga o'sgan [10]. Talabalar soni ortib borayotgan sharoitda ularning ta'lim jarayonidagi va jamiyatdagi faolligini ta'minlash sifat masalasiga aylanadi.

UNICEF ma'lumotlariga ko'ra, 30 yoshgacha bo'lgan yoshlar O'zbekiston aholisining 60 foizini tashkil etadi [11]. Bu yoshlar salohiyatini ijtimoiy faollik orqali ro'yobga chiqarish davlat siyosatining ustuvor vazifasi ekanini ko'rsatadi. Strategiyaning yoshlarga oid qoidalari ularning qonuniy manfaatlarini himoya qilish, tashabbuslarini rag'batlantirish va tadbirkorligini rivojlantirishni nazarda tutadi.

Talabalar ijtimoiy faolligini oshirishda institutsional tizimning, ya'ni ta'lim muassasalari, talabalar tashkilotlari va fuqarolik ta'limi dasturlarining roli alohida qayd etiladi [12]. Raqamlashtirish sharoitida yoshlar virtual muhitda faolroq bo'lib, real hayotdagi faollik darajasi pasayishi mumkinligi ham ta'kidlanadi [13].

Loyihaviy ta'lim aynan shu holatda talabaning faolligini real ijtimoiy amaliyotga yo'naltirishga imkon beradi: ular raqamli vositalardan loyiha uchun foydalanadi, natijani esa jamiyatda sinab ko'radi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, loyihaviy ta'lim texnologiyalari talabalarda ijtimoiy faollikni shakllantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Ular talabaning motivatsiyasini oshiradi, hamkorlik va tashabbuskorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda ta'limni jamiyat ehtiyojlari bilan bog'laydi. Bu Taraqqiyot strategiyasida belgilangan yoshlarning faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish va ta'lim sifatini oshirish vazifalariga to'liq mos keladi. Amaliyotda loyiha faoliyatini o'quv rejasiga tizimli kiritish, baholash mezonlarini ishlab chiqish va ijtimoiy hamkorlikni kengaytirish tavsiya etiladi.

Tadqiqot asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- loyiha faoliyatini fan dasturlariga mustaqil ta'lim va amaliy mashg'ulotlar shaklida kiritish;
- talabalar uchun ijtimoiy loyihalar tanlovini muntazam o'tkazish;
- loyiha natijalarini baholashda taklif etilgan mezonlardan foydalanish;
- mahalla, nodavlat notijorat tashkilotlari va korxonalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish;
- o'qituvchilarning loyihaviy ta'lim bo'yicha malakasini oshirish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni. "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida". lex.uz.
2. Dewey J. Democracy and Education. - New York: Macmillan, 1916.
3. Kilpatrick W. H. The Project Method // Teachers College Record, 1918, 19(4), pp. 319–335.
4. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. - Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
5. Blumenfeld P. C., Soloway E., Marx R. W., Krajcik J. S., Guzdial M., Palincsar A. Motivating project-based learning: Sustaining the doing, supporting the learning // Educational Psychologist, 1991, 26(3-4), pp. 369–398.
6. Thomas J. W. A Review of Research on Project-Based Learning. - San Rafael, CA: The Autodesk Foundation, 2000.
7. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-sonli "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. lex.uz.
8. O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 14-sentabrdagi O'RQ-406-sonli "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni. lex.uz.
9. Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi (PF-60-son Farmonga 1-ilova). - president.uz/oz/lists/view/4954.
10. Yoshlarning oliy ta'lim olish imkoniyati kengayadi // Yuz.uz, matbuot materiali. — yuz.uz/uz/news/yoshlarning-oliy-talim-olish-imkoniyati-kengayadi.
11. Yoshlar ovozi muhimdir // UNICEF O'zbekiston. - unicef.org/uzbekistan/uz/yoshlar-ovozi-muhimdir.
12. Institutional system for increasing social activity of students in New Uzbekistan // Milliy universitet ilmiy jurnali. - journals.nuu.uz/index.php/1/article/view/855.
13. Raqamlashtirish sharoitida yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishning falsafiy talqini // journal.namdu.uz, 2025, 7-son.